

Aleš Šteger

BERLIN

Posodobljena izdaja

Aleš Šteger

BERLIN

Posodobljena izdaja

UMco

20 let

Ljubljana 2021

Aleš Šteger
BERLIN
Posodobljena izdaja

© za besedilo Aleš Šteger
© za knjižno izdajo UMco, d. d., 2021
Vse pravice pridržane.

Prvič izšlo pri Študentski založbi leta 2007.

Izdajatelj in založnik: UMco, d. d.
Zbirka 'S terena'

Odgovorni urednik: Samo Rugelj
Pomočnica urednika: Renate Rugelj
Fotografije: Aleš Šteger
Oblikovanje ovitka in postavitev: Aleš Cimprič
Slika na naslovnici: Wikimedia Commons
Tisk: Primitus, d.o.o.
Naklada: 300 izvodov, posodobljena, 2. izdaja
Ljubljana 2021

V okviru določil Zakona o avtorski in sorodnih pravicah so brez pisnega dovoljenja založbe prepovedani reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnem koli obsegu ali postopku, v številni fotokopiranje, tiskanje in shranjevanje v elektronski obliki.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-32

ŠTEGER, Aleš

Berlin / Aleš Šteger. - Posodobljena, 2. izd. - Ljubljana :
UMco, 2021. - (Zbirka S terena)

ISBN 978-961-7136-01-2
COBISS.SI-ID 65793283

*Im Grunde ist jede Stadt nur die Erweiterung
des eigenen Zimmers, man ist niemals
ganz obdachlos. /.../ Die ideale Stadt, nach
der ich in allen Städten suche, ist nichts als
das nach außen gestülpte Gehirn.*

*V bistvu je vsako mesto zgolj razširitev
lastne sobe, človek ni nikoli povsem brez
doma. /.../ Idealno mesto, ki ga iščem v
vseh mestih, so navzven obrnjeni možgani.*

DURS GRÜNBEIN

*Bei zeiten lernte ich es in die Worte, die eigentlich
Wolken waren, mich zu mummen.*

*Zgodaj sem se naučil maskiranja v
besede, ki so pravzaprav bile oblaki.*

WALTER BENJAMIN

Vsebina

<i>Predgovor k drugi izdaji</i>	9
<i>Pekarne in lekarne</i>	13
<i>Tacit na postaji podzemne</i>	17
<i>O templjih</i>	23
<i>Naslednji, prosim</i>	29
<i>Ka De We</i>	31
<i>Pikapolonice</i>	37
<i>Berlin-Ljubljana-Tokio</i>	41
<i>Bolšjaki</i>	47
<i>Rdeča kapica</i>	53
<i>Brot und Rosen</i>	57
<i>B – kot Bruno</i>	63
<i>Keno(zoik)</i>	67
<i>Kjer je doma denar</i>	71
<i>Krivda na Lindenstrasse 9</i>	77
<i>Kudamm</i>	83
<i>Naslednja postaja Selftest</i>	89
<i>Mustaši</i>	95

<i>Muzej paznikov muzejev</i>	99
<i>Šmugel in ilegala</i>	105
<i>Preußenpark</i>	111
<i>Razpoka Berlin</i>	115
<i>Dva centimetra</i>	121
<i>Sladko</i>	127
<i>Wilmerdorfska okna</i>	133
<i>Zeleno</i>	135
<i>Teufelsberg</i>	141
<i>Astrolab doktorja Benna</i>	145
<i>Zmaji in travestiti</i>	149
<i>Hiša pisateljskih duhov</i>	153
<i>Po Spree neznano kje</i>	159
<i>Finis</i>	163

Predgovor k drugi izdaji

Sta dve vrsti knjig. Prve nastanejo kot plod predhodnega načrta, oziroma, če smo natančni, v napetosti pisanja do vnaprej zamišljenega. Druge nastanejo brez režijske knjige, kar stopijo iz ničā že izoblikovane in enostavno so kot skrivnostni dar bogov ali kot – oprostite mi za fatalizem – nekaj neizogibnega. Berlin sodi med slednje. Ko sem po zaslugi DAAD Künstlerprogramm imel možnost enoletnega bivanja v še vedno mladi prestolnici ponovno združene Nemčije, sem se v prvi vrsti ukvarjal s tedaj neprimerno pomembnejšimi rečmi, ki si danes ne zaslužijo niti bežne fusnote. Da bi vštric s številnimi drugimi avtoricami in avtorji z vseh vetrov, ki so se zgrinjali v mesto, gradil na mitu Berlina, me je odbijalo. Umetniških pričevanj o najbolj odprtem in živem mestu v Evropi, kot smo ga doživljali od padca zidu pa tam do drugega desetletja enaindvajsetega stoletja, je bilo po mojem okusu že tedaj preveč. Na delu je bil pisateljski bacil imenovan evforija, ki je pustošil po Parizu stoletje poprej. Potem pa se je oglasil tisti drugi v meni, ki se mi zmeraj, ko preveč zlahka zavzemam stališče in govorim o kaki stvari s preveliko gotovostjo, naskrivaj posmehuje in mesi zarečeni kruh. Iz njegovih, ne mojih, drobnih dnevniških beležk so se pričeli razvijati kratki

fragmenti. Minil je mesec, trije, in pred mano je bil tanek rokopis. Klical je po notranjem nasprotju. Našel sem ga v tistem mediju, čigar narava je lov na bežnost in minljivost – v fotografiji. Da ne bo pomote, nimam se za fotografa in imam veliko spoštovanje do te umetnosti. Leta kasneje sem ob podobah ptujskega mojstra fotografije Stojana Kerblerja napisal krajšo zgodbo o umetnosti minljivega in tudi v mojem projektu *Na kraju zapisano* je mimobežno dokumentaristično škljocanje osnovni gradnik. A morda se je prav v *Berlinu* del poprej krčevitega strahospoštovanja do kamere prvič preobrazil v igrivo poskušanje. Oborožen s trotlco, ki se je še hranila s klasičnim črnobelim filmom, sem marsikateri berlinski dan preživel v navidez brezdelnem flanerstvu. Obnavljal sem določene poti, ki so, pogosto nevidno, vpisane v besedila, pustil rasti mrežo tihih, le meni očitnih korespondenc med objektivoma besed in fotografskega aparata. Najbrž bi ostalo zgolj pri ponesrečenem poskusu in mojih fotografij na koncu ne bi vključil v knjigo, ki je pred vami, če se ne bi v ljubljanskem studiju, kjer so negative kasneje razvijali, zgodila srečna nesreča. Del negativov je prišel v stik z dnevno svetlobo. V studiju so vili roke, se opravičevali za nezgodo, ki je v njihovih očeh fotografije uničila, saj so se na številnih pojavile lise svetlobe. V mojih očeh pa je šele nenamerno naključje naredilo iz fotografij sestavni del knjige. Podobam je dalo tisto krhkost izginjajočega in nepopolnega, ki so ga poskušali zajeti tudi teksti. Mesta se spreminjajo, počrpajo svojo moč in usodo iz ljudi

in jih zamenjajo. Enako je bilo z menoj, ki sem po vrnitvi v Ljubljano precej časa le stežka preboleval ločenost. Od česa? Berlin se je spremenil. Mesto, kot je opisano, obstaja v prvi vrsti le še v tej skromni knjižici. Morda nikoli ni obstajal izven te knjige in je to razlog, da še zmeraj, petnajst let po njenem nastanku, ni izgubila bralcev, da ostaja živa v več kot desetih jezikih, nazadnje je izšla v kitajskem prevodu. Ko sem pred petnajstimi leti delal prve korekture Berlina, sem si obljubil, da bom nekega dne poravnal dolg, prevedel neko drugo delo, ki me je v času pisanja *Berlina* pogosto spremljalo in navduševalo s svojim gibanjem stavkov in miselnim svetom, *Berlinsko otroštvo* Walterja Benjamina. Danes ga lahko prebiramo v slovenščini. Obema knjigama, mojemu *Berlinu* in Benjaminovi mojstrovini, je skupno, da se v njih le navidez vračamo. Berlin ostaja ime za vsa mesta, zgrajena iz naših nikoli dosanjanih sanj in naših nikoli mirujočih vprašanj.

Pekarne in lekarne

V *Berliner Zeitung* prebiram rešitve kviza, kako dobro poznaš mesto. Imena berlinskih rek (zvenijo, kot da bi spal v tuji postelji) so med drugimi *Spree, Havel, Wuhle, Panke*. Rudi Dutschke je bil 11. aprila 1968 na poti s kolesom, ko je nanj streljal Josef Ervin Bachmann. Letno se v Berlinu poroči 12.569 in loči 10.245 parov. Mesto ima 62 milijard evrov dolgov. Vsak dan poje 3,339.436 prijavljenih prebivalcev Berlina 25 ton kebaba, kar pravzaprav ni veliko v primerjavi s 55 tonami pasjih iztrebkov, ki jih dan za dnem puščajo za sabo berlinski psi. *JWT* pomeni *janz weit draußen*, na koncu sveta. In za konec priljubljeni berlinski rek: *lebe glücklich, lebe froh, wie der Mops im Paletot*, živi srečno, živi živo, kakor mops, ki spi na krilu. Kviz ne omeni najvažnejšega. Da je Berlin mesto pekarn. Ulicam, na katerih se slučajno še ni znašla kakšna, bi veljalo začasno odvzeti pravico do lastnega imena, jih priključiti k tistim, kjer se iz vsakih drugih vrat vali topel vonj po moki in maslu in kjer hrustljavi polmeseci v izložbenem oknu oznanjajo neko pogoltno prerošstvo. Debela Berta me v svoji strogi uniformi prodajalke pogleda rahlo zaničljivo. Moj slovensko-kakanški naglas ji očitno deluje kot nemščina z nespečeno sredico v zažgani kruhovi skorji. Njena grimasa mi da vedeti,

da je nesprejemljivo poimenovanje žemlje s *Semmel*, ko je tukaj *Schrippe*, krofa s *Krapfen*, ko je tukaj *Pfannkuchen*. Luther je vdrl v berlinske krofe, da več ne krvavijo marmelade, kot se za katoliške pustne pobe spodobi. V Berlinu so polnjeni s čokolado, s sladko skuto, z marcipanom in preliti z debelo plastjo stopljenega sladkorja. Berlinčan ga poje 80 kilogramov na leto, še pravi kviz, a me ta podatek ne reši pred Bertinim pogledom, ki meri in vrednoti. Ko zapustim pekarno, sem spet v svojem jeziku, kjer senca črke P izgubi trebušček in naredi iz pekarne lekarno. Tudi na *Olivaer Platzu* preži za vogalom vsake pekarne vsaj ena. Tablete in praški, mazila in tinkture so nezavedno rogljičkov in hlebcev, tort in zvitkov. Kot da bi mesto, ki se je prenajedlo, za vsakim vogalom rabilo klistir. A medtem ko se podoba polic v pekarnah nenehno polni in prazni, ohranjajo lekarne navzven zmeraj nespremenjeno podobo s svojimi plakati z nasmejanimi pacienti, reklamnimi škatlami tablet aspirina direkt in nosečniškimi testi, razpostavljenimi v velikem izložbenem oknu. Lekarne so izvzete iz časa, enako kot njihova obljuba ozdravitve. So toge prodajalne večnosti, medtem ko pekarne predočajo nenehno odtekanje časa po nepregledni peristaltiki tega mesta. Rdeči trakovi, ki ograjujejo gradbišča, drdranje pnevmatičnih kladiv, prepadni jaški v asfaltu in zložene cevi v februar-skem dežju pričajo o skrbi, ki ga to mesto namenja brezhibnemu delovanju svoje urbane prebave. Berlin niha med kroničnim zaprtjem in pomanjkanjem hrane. Ne morejo

ga zadovoljivo (se pravi za večno) nasitati niti stasite Bertine roke, ki počasi končujejo za ta dan, z metlico čistijo iz izložbene vitrine drobtine in semena, ki so, kot peščica podob iz še neznanega mesta, raztresenih med dnevom in nočjo, popadali iz prodanih, verjetno že snedenih hlebcev. V iskanju sladkega me niso rešile njene, marveč roke Turka na drugem koncu *Olivaer Platz*a, kamor kažejo Bertini polmeseci. Kot da so narejeni iz najbolj lomljivega stekla, zložijo košček za koščkom rahatluka v škatljico in jo previdno položijo v vrečko med solatno glavo in peteršilj. Kmalu bo pomlad, reče modro in se pogladi po svojem podbradku. V Berlinu, mestu priseljencev, sva oba tujca. In tujstvo, tako kot skupne življenjske katastrofe, povezuje. Vpraša, če želim čaj. Tudi njegova žena ima rada sladko, zato ob sadju in zelenjavi tudi prodaja tulumbe in halvo, baklave in turški med. A samemu mu je dolgčas v ozki prodajalni in komaj čaka, da poklepeta s katerim od kupcev. Ali vsaj molči z njim. Da je molk v dvoje drugačen od samotnega molčanja. Za konec nakupovanja zavijem še v supermarket na drugi strani ceste. Džankija med policami ravno preštevata drobiž, razpravljata v počasi zrolanih stavkih o nakupu, se na koncu odločita za veliko kokakolo in paket toasta. Med ozkimi hodniki prenatrpanih polic se za hip srečajo pogledi in se takoj prelomijo, padejo po tleh kot sram in difuznost. Blagajničarka – ime ji je Olga, a je to za Bertinim že drugo stereotipno ime, zato mora ostati neimenovana – vtipka ceno, iztegne svoje bele dlani, kot če bi jih pomolila pod

curek vode in bi se hotela umiti, eden od džankijev usipa mednje za pest drobiža in se zareži. Blagajničarka ve, da je, tako kot vsakokrat, točno, a za vsak primer še enkrat prešteje kovance. Džankija, ki kupujeta malo kokakole in toasta, da si odpočijeta. Jaz, ki po polnozrnatem hlebcu, solati, petršilju in rahatluku kupujem buteljko furlanca, da si odpočijem. Počitek povezuje. V tanko vezivo povezav in sorodnosti se v tem trenutku vtihotapi spomin, od kod sem. Kot nevidna nitka, ki jo nemo pelje konica igle skozi drobna semena, da bi morda postala ogrlica, gre na ulici mimo otrok z brki, narisanimi s črnim flomastrom okoli ust. Edina maska ta dan v tako velikem mestu me spomni, da na Ptuju pravkar pokopavajo od prenažrtosti umrlega gospoda Pusta Hrusta. Ali pa je pokopani gospa?

Tacit na postaji podzemne

Debela ura, kolikor je trajalo potovanje iz berlinske četrti *Charlottenburg* v *Prenzlauer Berg*, je bila sloka zavoljo imen tamkajšnjih barov. *Schwarz Sauer* (Črno kislo), *Entweder oder* (Ali ali), *Flotte Frieda* (recimo Frišna Frieda), *Babel Berlin* ali *Gorki park* so kraji s stilno demoliranim interierom, med katerim puhti ritualni smrad špelunk in servirajo mlačno pivo natararji, ki so pravkar stopili iz hladilnika zelo zelo zelo kul. Napisi nad vrati in na v mrzlih mesecih zarosenih oknih so barom vračali izgubljeno magično moč besede, da so, tudi ko se je zunaj začelo temniti, še naprej žareli s temno svetlobo uroka, v svoji luči razkrivali obraze vidcev, svetnikov, prerokov, nadomestnih polbožanstev, lažnih in, včasih, manj lažnih. Kamuflirane Bude na razmajanih stoli, Kristusi v črnem, za dlani pribiti ob šank, Marije s pank frizuro in Krišne, preoblečeni v srednjeevropske intelektualce. Ob tolikšnem slepljivem žarčenju okolice in kompleksnih pogovorih o stanovitnosti nestanovitnih ljubezni, novih zakonskih regulacijah vračanja plastične embalaže in napol pozabljeni pesniški sceni s *Prenzlberga* iz osemdesetih let se mi je na poti domov kaj hitro pripetilo, da sem kot kak Hildebrandov konj odpeketal v napačno smer, na tuje. K sreči se je potem na ulici zmeraj našel kak

Tacit, ki je usmeril moj omahljiv drnec v smeri izgubljene postaje podzemne železnice. Tekoče stopnice so naju vsrkale kot časovni stroj, medtem ko mi je Gaius Cornelius pripovedoval o starih Germanih kot o ljudstvu med Renom in Donavo, neprikladnem za fizična dela, o plemenih, ki so raje, kot da bi obdelovala polja, izzivala sovražnika v boj, o lenutih, ki so že pred dva tisoč leti radi spali dolgo v beli dan in hodili naokoli odeti v kožuh, spet s trnom, ali še raje kar goli, o ljudstvu brez jeseni, s samo tremi letnimi časi, o velikih privržencih zvestobe, monogamnosti in ženskega stanu. V medlem utripanju peronskih halogenk je Tacit izginil. V Rimu zadnjih let prvega stoletja se je bil preobjedel Cezarjevih zapiskov o Germaniji in do nezno- snosti naposlušal pripovedi legionarjev in trgovcev, ki so se vračali s hladnega severa. Kot svobodomiselni mož se je do obisti nasitil pohajkovanj po postajah podzemne v antičnem Rimu, iskanja priložnosti v živo srečati katerega od likov iz svojih pisarij. Tudi sam sem se jih in nemudoma mi je bilo jasno, da so nenadno elegantno izginotje Rimljanu narekemale njegove bogate izkušnje s podzemnimi kraji. Skupina v črni džins in usnje oblečenih potomcev odpadnikov germanskih plemen me je zagledala, eden od njih je nekaj zakričal, verižice, ki so visele z njega kot z božične jelke, so zarožljale, na gornjem svetu je bila polnoč, ko se je skupaj s še dvema napotil meni naproti. Pri Tacitu go- vori deset mest v prid rodbinski kontinuiteti med Germa- ni in uličarji. Prvič: Tacit poroča, da Germani še posebno

pozimi radi prebivajo v izkopanih jamah, ki dajejo toploto in so za sovražnika težko opazne. Pogledal sem okoli sebe in opazil, da smo povsem sami, jaz in prihajajoči prijatelji v črnem v njihovem bivališču. Drugič: *Ut primum adoleverint, crinem barbamque submittere nec nisi hoste caeso exuere votivum obligatumque virtutu oris habitum*; ko odrastejo, si pustijo rasti brado in lase, in jih skrajšajo šele, ko ubijejo prvega sovražnika. Tretjič: ko je prišel do mene, je uličar vnovič zavpil, njegov cvileč glas je odmeval po samotni postaji in se izgubljal v temo železniških rovov, od koder se je vrnil kvečjemu kot cvilenje podgan. Tacit opisuje borbene pesmi Germanov kot neharmonične. Njihov glavni namen je bil doseči grobi doneči zvok. Med vpitjem so si germanski vojščaki držali pred usti ščit, da bi dosegli čim večjo resonanco. Namesto ščita je ta večer služil moj obraz, kapljice sline iz mraka kričačevih ust so pršele dva prsta pred mano. Četrtrič: Tacit pravi, da se umivajo redko. Petič: nad usti, iz katerih je kot kak duh vame hropel glas, sta prebadala nos dva velika srebrna uhana. Najpogumnejši od njih, pravi Tacit, nosijo jeklen obroč, sicer znak sramote. Nosijo ga kot vez, katere se osvobodijo z ubojem prvega sovražnika. Šestič: iz ust je močno izhlapevalo pivo, ritualna pijača Germanov. Sedmič: *Convictibus et hospitiis non alia gens effusius indulget, quemcumque mortalium arcere tecto nefas habetur*. Po Tacitu se noben drug narod ne predaja tako razsipno zabavi in gostoljublju kot Germani. Osmič: srebro cenijo bolj kot zlato, pravi Tacit in pristavi, da ne iz

posebne ljubezni do srebra, marveč iz praktičnih razlogov, saj vrednost srebrnikov bolje ustreza njihovim vsakdanjim nakupom. S tem v mislih sem izvlekel iz žepa kovanec za dva evra in ga ponudil kričaču. Devetič (ta mi je osebno najbolj pri srcu): Germani ne merijo časa z dnevi, marveč v nočeh, ne s svetlobo, ampak s temo. Kljub temu mi je srce nehalo bítí kot ponorelo šele, ko je rahlo zdrgetal peron. Za uličarjem, za nevidnim prebivalcem podzemlja, za ponižanim germanskim kraljem in za izgubljenecem sredi modernega velemesta, za postavo, s katero sva metala skupno pahljačo štirih senc, za tem prividom, ki je bil vsi in nihče, za tem telesom s pivovsko steklenico v eni roki in s kovancem v drugi, ki se je izbuljenih oči še vedno pozibavalo tako blizu, da bi se lahko najina nosa dotaknila kot nosa poljublajočih se eskimov, so se v globini tunela prikazale luči podzemne. Desetič: kdo tudi bi, se sprašuje Tacit – neupoštevaje nevarnosti grozljivega in neznanega morja – prostovoljno zapustil Azijo ali Afriko ali Italijo, da bi obiskal Germanijo, pokrajino brez vsakega čara, z grobo klimo, brez vsake utehe tako zanj, ki obdeluje njeno zemljo, kot tudi za njega, ki si jo le ogleduje? Razen, dodaja Tacit, če Germanija ni njegova domovina.

